

primeru pripovedovanega preteklika. Pripovedovana resničnost ne premore toliko objektivne veljavnosti kot v prvem primeru. In izpostavljeni pripovedovalec je – če seveda ne verjamemo v njegove nadnaravne, prerokovalske sposobnosti – prej moteč kot obratno. Vsekakor pa se izgubi verodostojnost in gotovost prostora preteklosti. Razlika med »tako je bilo« in »tako bo« je pač občutna in pripovedovalec je v prvem primeru samo poročevalec, v drugem pa nekakšen vedeževalec ali celo prerok.

Ob vsem tem in tudi na podlagi tega pa se mi zdi zanimivo postaviti tezo, da pripovedovani preteklik v pravljicah pogosto ne pomeni samo pripovedovanega časa, ampak da prevzema funkcijo in značilnosti mitskega prostora. Tam, v neki davni torej. In ne le takrat, v neki davni.

Tako je nekoč deček gnal svinje na pašo ... In če se ob tem stavku vprašamo: Kje?, si lahko odgovorimo le z nekoč – ali s: tam, v neki davni. In tam, »v tisti davni«, »v tistem nekoč« pride k njemu zelena kača ... (itn.).

V ljudskih pravljicah namreč največkrat ne obstajajo neki podrobnejši opisi dogajalnega prostora, narave, pokrajin, gradov, gozdov ipd. Dovolj je že, da za začetek izvemo, da je nekoč deček gnal svinje na pašo – in pred nami se že odpre tisti svet, se pravi tisti »nekoč«, v katerem živi siromak (ali kralj), pri čemer kakršnihkoli podrobnejših opisov ali označitev bodisi vasi, mesta, koč, gradu ali kraljestva sploh ne pogrešamo. V tistem »nekoč« je skratka že vse dovolj jasno in predstavljivo – pred nami je recimo revna koča v samoti, v ozadju gozd in daljava za njim, nad nami nebo in vse naokoli po navidezni vsakdanjosti čarobno pravljlična verjetnost, da se od tod ali tam prikaže govoreča zelena kačica. In ravno s to povsem samoumevno predstavljivostjo tega pravljličnega »nekoč« se odpira vprašanje mitičnega in magičnega v dožemanju pripovedovanega časa.

Če mit razumemo kot izročilo temeljne resnice o svetu in življenju, pri čemer ta s simboli opisana resnica temelji na nezaznavnem, duhovnem svetu, je začetek pravljice (tudi bajke) tipa »Nekoč, pred davnimi, davnimi časi ... « – in torej v njem zajet in zanj tipičen prehod iz pripovedovalčevega sedanjika v pripovedovani preteklik – mogoče razumeti kot prehod v svet mita in njegove s simboli zajete resnice.

To pa pomeni, da se zgodi prehod iz konkretnega, materialnega, izkustvenega sveta v svet duha in duhovnega, se pravi v svet tistih, v simbole zajetih duhovnih vsebin, ki so kot arhetipi akumulirani v posameznikovem in kolektivnem nezavednem.

In mit kot tak ne pozna časa. Čas je zanj prostor.

Janja Vidmar

MLADINSKA KNJIŽEVNOST V ČASU O ČASU

Priznam, tega foruma sem se nekako otepala. V sebi sem se pač borila s tisto zoprno, kristalno jasno zavestjo, da k modifikaciji javnega mnenja ne morem prispevati nič takega, kar bi bolj vehementno poseglo v evalvacijo književnosti sploh, še posebej njenega stranskega odcepka – mladinske literature. Kriteriji v literaturi nasploh, in s tem posredno tudi v mladinski književnosti, so zaradi vloge, ki jo je

literatura odigrala pri nas v preteklosti, temu primerno monumentalno visoki, hermetični in nefleksibilni.

Drug razlog za moje nelagodje ob tovrstnih razpravah je ta, da pravzaprav ne čutim kakšne posebne potrebe po komentiranju in analiziranju nečesa, kar skozi generacije avtorjev in njihovih del ni posebej napredovalo.

Kot tretji vzrok ohlapnosti lastnih stališč pa bi lahko navedla, resda bolj instinktivno kot po pameti, opažanje, da so med mladinskimi pisatelji verjetno redki tako zelo uliti v svoj čas, kot sem jaz. In verjetno so redki tisti, ki bi se ob kakršnem koli drugačnem dojetanju časa znašli tako slabo kot jaz. Bržkone sodim med avtorje, ki ustvarjajo brez tendence po razumevanju imanentnosti časa, kajti s pomočjo lastne literature skušam skupaj z bralci le doumeti kolesje obdobja, v katerem živimo oziroma ga analizirati skoz nekakšno dialektiko eksternege zla kot produkta množice in posameznikove apriorne notranje plemenitosti. Torej časa s svojimi deli vsaj zaenkrat ne skušam presegati, vsaj dokler deloma ne doumem vzvodov sedanjosti. In disciplinirana kot sem, si niti ne pridržujem pravice do poetične avtorske svobode, s pomočjo katere bi preprosto prezrla prepoznavne okvire sodobnosti. Ta me preveč drži v krempljih, v resnici tako zelo, da tudi v literaturi potrebujem trdna tla pod nogami.

Nobenega dvoma ni, da je čas moje literature tudi čas mojih bralcev. Bolj je pomembno vprašanje, v kolikšni meri taisti bralci vplivajo na čas moje literature. Včasih se sprašujem, ali jo res oblikujejo v tolikšni meri, kot navadno poudarjam, ali pa smo v resnici tako zelo koherentni, da mi je na voljo večja svoboda, kot se mi dozdeva na prvi pogled.

Če analiziramo sodobno domačo mladinsko (poudarjam, da jo sama pač dosledno ločujem od otroške, nemara ravnam celó napak) literaturo, smo priča večinoma realističnim pristopom. Dela so evalvirana kot triviala. Oklepamo se še rešilnih bilk v slogu dvobesedilnega prepletanja realnega sveta in fantastike. In obenem nam grozi, da nas bodo izpod izrazito trivialne prevodne mladinske literature odkopavali z lopatami. To bi bil nekako povzetek današnje mladinske literarne bere na slovenskih tleh.

Kaj se pravzaprav sploh dogaja z mladinsko književnostjo v zadnjih letih? Se je znašla v času, ko izgublja tla pod nogami, in je čas edino, česar ji preostaja na pretek?

Romanopisja (z redkimi izjemami) skorajda ni. Kot da ni nikomur mar, kam plovejo bodoči bralci, ki pridobivajo bralno disciplino prav skoz otroško in mladinsko književnost. Potemtakem je precej svetohlinsko takole zaskrbljujoče razpravljanje pisateljev in literarnih teoretikov o pomenu mladinske književnosti danes, še posebej, če izpostavimo neinovativnost nas, avtorjev, ki je tako ali tako ključnega pomena, prazne teoretične razprave stroke in indiferentnost bralcev, lenobno posegajočih po mlačni prevodni, a večinoma edini dostopni literaturi v splošno izobraževalnih in šolskih knjižnicah, ker je pač iz razumljivih razlogov med mlado populacijo, za razliko od odraslih bralcev, manj elite. Rezultati so torej znani, leporečje mladane škodljivo.

Mladina v obdobju lastne nedoslednosti, vihravosti in dezorientiranosti kot protiutež potrebuje tudi trdnost, stabilnost, jasnost izražanja in življenjskost kot prepoznavne temelje, na katere se opira koncept realistične literature. Seveda ne kakršne koli, zato ne smemo odmisлити estetskega principa, pa vendarle se mi zdi plovba skoz sintezo trivialnih segmentov, ki mlademu bralcu naredijo še tako

odbijajočo literaturo bolj dopadljivo, in zahtevnejših prvin kar pravšnja za izoblikovanje kakovostnega bralskega profila.

Na tem mestu bi ponovno poudarila naslednji pomen mladinske književnosti na prehodu iz otroštva v zrelost: v razvojnem ciklusu človeka ločimo tri obdobja – otroštvo in zrelost ter med njima mladost kakor viharen most. Na podoben način mora rasti s človekom tudi literatura: mladinska književnost naj pomeni most med varnim in toplim zavetjem literature našega otroštva in izumetničeno, trpko, kontradiktorno literaturo, ki nam je na voljo v obdobju, ko smemo sami odbirati, pa vendar ne odbrati, saj vsi dobro vemo, kakšna nenapisana pravila glede literature veljajo pri nas: s prebijanjem skoz zahtevnejšo literaturo se prebijaš tudi po lestvici navzgor in bognedaj, da bi si kdo od domačih intelektualcev drznil priznati, kako leži na njegovi nočni omarici celoten opus Stevena Kinga in ne roman *Sto let samote* Garcie Márqueza, kot se rada v kakšnem intervjuju vehementno pohvali ta ali ona mlada televizijska voditeljica.

Za samo kontinuiteto branja je nevarno, kadar si nezrel in doraščajoč najstnik skuša ustvariti podobo o literaturi skoz npr. eksistencialistično ali postmodernistično literaturo. Sploh je videti petnajstletnika, kako s pomočjo Kafke ali Joycea skoz perspektivo infantilne imaginacije in komajda izoblikovanega formalno-logičnega mišljenja (ki še ni dojemljivo za metakognitivno presojo in ne prepoznava različnih filozofskih stališč) pridobiva moralne sodbe o svetu in mu te popačijo ne le Kafkino literaturo, marveč tudi samo podobo sveta, podobno, kot če bi videli petletnika, kako si prizadeva pustiti rasti brado.

Zato potrebujemo mladinsko književnost. Z njeno pomočjo mladostnik varneje plava skoz svet, ki mu je neznan, nerazumljiv, ki ga plaši in ki ga je konec koncev sposoben analizirati in se do njega opredeliti še brez relativizma, značilnega za zrelost. To seveda ne pomeni, da mu je potrebno potvarjati prihodnost, ki ga čaka, ali se posluževati predoperativnega načina mišljenja. Ne, le dialektiko sveta mu je treba približati na njemu razumljiv način, podobno kakor to počnemo v otroški književnosti, pa najsi gre za pravljice, pesmi ali otroško dramatiko. Tisti, ki intuitivno ali celo analitično seže dlje, bo tako ali tako sam posegel po kanonizirani literaturi. Vendar (k sreči) večina mladostnikov ne premore tolikšne discipline uma.

Zato, da ohranjamo bralno kontinuiteto, pa spet potrebujemo dobre in raznovrstne mladinske pisatelje. Tukaj se takoj pojavi prvi in dolgi vrsti problemov: moški primat v mladinski literaturi.

Ženske so v kontekstu ustvarjanja praviloma 'pravljicarke'. Večina jih niti ne skriva, da jim sodoben svet in sodobni otroci oziroma mladi ne nudijo literarnega izziva, in tu se postavlja vprašanje, v kolikšni meri zakonitosti primarne percepcije odgovarjajo njihovi biološki vlogi, predvsem tedaj, ko se otrok razvije v mladostnika s tisto socialno kognicijo, s pomočjo katere dokončno premaga odstavitveni strah?

Nemara je v mladinski literaturi ravno danes še bolj kot v preteklosti prisoten nekakšen latentni vzgojni element, ki služi predvsem nam odraslim, ohranjanju naših iluzij o srečnem in brezskrbnem otroštvu oziroma mladosti našega naraščaja.

Sodobni čas je mladinski književnosti nenaklonjen. V ranem otroštvu praviloma vedno posežemo najprej po knjigi, v druge medije zaidemo šele kasneje, torej lahko pričakujemo tudi v prihodnje markantno vlogo otroške književnosti in njen nemočen razvoj. V dobi odraščanja pa mladostniku zaradi represivnih prijemov poide volja do branja. Med represivne prijeme ne sodi zgolj učni načrt, torej usmerjanje

(četudi se pri nas z mentorskim usmerjanjem že vsiljuje določen tip literature) marveč naša celotna literarna naravnost v umetelnost, pa najsi gre za otroško, mladinsko ali 'zrelo' literaturo. Posameznik tako nima svobodne izbire in branje ni njegova pravica, marveč dolžnost.

Toda dokler mladinske književnosti ne bomo cenili odrasli – ne le tisti, ki jo pišemo, ampak vsi, predvsem tisti, ki mladinski književnosti nočejo priznati večje kredibilnosti – nam mladi ne bodo verjeli. In imeli bodo prav.

Summary

»OKO BESEDE« – CHILDREN'S LITERATURE IN TIME ABOUT TIME

At the 4th gathering of Slovene writers of children's literature »Oko besede« (where the best Slovene children's literary work is awarded annually) the journal »Otrok in knjiga« traditionally organised a debate. Since only the authors of children's literature took part in it this discourse was slightly different. The writers were discussing children's literature and its attitude towards the current time, which the literature simultaneously creates and reflects.